

SAMARBEIDSGRUPPA FOR NATUR- OG MILJØVERN

MINIHISTORIKK OG AKTUALIA

Mardøla-aksjonen ble arrangert av Samarbeidsgruppa for natur- og miljøvern, "(snm)", som er en tverrpolitisk og tverrfaglig, løst strukturert organisasjon av arbeidsgrupper. Dette nye tilskuddet til naturvernet i Norge oppstod 24. juni 1969, da ca. 30 personer - med og uten tilknytning til Universitetet - kom sammen på Filosofisk Institutt i Oslo og ble enige om å forsøke et samarbeid ut fra litt andre siktepunkter enn hva som ellers har vært tilfelle her i landet.

Nedalsmyrene, Sira-Kvina, Driva, Skjomen og Aurlandsdalen var foranledningen, men snart ble interessefeltet utvidet til å omfatte målsetting og miljø innen norsk samfunnsdebatt generelt. Dette kom som en følge av at "natur-romantiske" argument ble sett på som ubrukelige. Slike førte tydeligvis ikke fram.

En måtte altså ta opp "motpartens" argumentasjon: "Kraftutbygging og kraftkrevende industri skaper arbeidsplasser hvor vi ellers ikke kunne få det", "skatter og konsesjonsavgifter trykker fortsatt livgrunnlag i bygdene", "aluminiumsproduksjonen er nødvendig for betalingsbalansen med utlandet", "den biologiske skade av vasskraftutbygginger er liten", osv.

Forskrekkelsen over norsk ressursdisponering ble ikke mindre etter at søkelyset en stund hadde vært rettet mot de faktiske forhold disse påstandene skulle dekke.

Tokke, Røldal, Hol og Lesja har gått ned i folketall etter utbyggingene. Mange av anleggsarbeiderne kommer ikke tilbake; de har vent seg til en høy inntekt, og ingen ny næring er skapt i heimbygda i anleggstiden. All overskytende menneskelig energi er gått til anlegget.

Tokke sitter tilbake med en "spøkelsesby" av verkstedhaller, brakker, for stor skole. Gårdene ved Sundsbarmvatnet demmes ned. Hol må satse på turisme, men har fisketomme vatn og steintipper å by fram. Odda i Sørfjorden prøver å bøte på miljø-elendigheten ved å skaffe seg 4 taxifly som kan ta folk fra industrirøyken og inn på Hardangervidda - for å knuse freden der også.

Arbeidsløsheten var stor i Husnes, men det viser seg at bygdefolket ikke vil arbeide på aluminiumsfabrikken. Gjennomtrekken har vært 3000 på 3 år (arbeidsstokken er 600), og nå må industriarbeidere importeres fra steder hvor de allerede er "tilvent", mens bøndene klager over fluorskader på husdyra sine. Kraften kommer fra Røldal/Suldal - som i sin tur fikk sitt miljø ødelagt - og fabrikken er sveitsisk: - "De hvite kull - Norges gull"?

Vettismorki er dødsdømt - lang vei fra aluminiumsverket i Årdal. Sunndalen har lignende problemer, men skal få mer kraft - bare Mardalsfossen er temmet!

Kraftslukende industri tar nå 47 % av produsert elektrisk kraft i Norge, den største andelen av dette går til aluminium (en annen del går til ferrosilisium - som har enda verre renseproblemer). EFTA forutser

overproduksjon av aluminium i nærmeste framtid. Lille Norge oppfatter dette slik at vi må utvide så raskt at andre detter av lasset i stedet for oss! Gisvoll, Brox, o. a. sier at norske bygder ville vært langt bedre tjent med samme kapitalinnsats i intelligensindustri og i desentraliserte småindustrier.

Dette er et kort glimt av "medaljens bakside". Det viser hvilket problemkompleks (snm) snart fant seg konfrontert med.

Dessuten har økologien vist seg å framstå som det nødvendige grunnlag for større biologisk forståelse og som fruktbar tankemodell innen den ideologi-kritiske del av (snm)'s virksomhet. En positivt opplevd økologisk sammenheng gir et sterkere aktivitetsgrunnlag. Videre er "generalisme mot spesialistene" stadig et motto for (snm). Siktepunktet medfører anspenning innen vidt forskjellige fagfelt.

En galluppundersøkelse i mai 1969 indikerte at over halvparten av Norges befolkning ville ha utbyggingen av de mest storslåtte vassdragene stoppet. Når det gjaldt spesielle naturdokumenter, som Vøringsfossen, var flertallet villig til å ofre en betydelig eksportøkonomisk vinning. Det syntes altså som vi ville ha god støtte i folket for kraftig innsats.

Det ble enighet om å bruke sommeren og høsten 1969 til å samle inn informasjon. Målet var at hvert enkelt gruppemedlem skulle ha noe innsikt i alle relevante områder. Vi kunne ikke vente å oppnå å komme på høyde med spesialistene blant utbyggerne og planleggerne (og de ingeniører, jurister og økonomer som har lang trening i å arbeide for dem) innen deres eget område. Istedet kunne vi sikte på å utdanne "generalister", slik at vi i diskusjoner kunne operere med argumenter som våre ekspert-"motstandere" ikke kunne turnere med sin snevre bakgrunn.

Vårt orienteringsarbeid avslørte ganske raskt at summen av utbygde og planlagt utbygde vassdrag var langt større enn hva som var blitt gjort kjent for offentligheten. Vi håper at det etter hvert skal bli mulig å gjøre folk oppmerksomme på at de i framtida ikke vil kunne ta lengre turer i noe norsk høyfjellsområde uten å støte på regulerte vassdrag, steintipper, dammer, fiskeløse vann, veier og kraftgater, dersom utviklingen fortsetter uhindret.

Men dessuten gikk det fort opp for oss at det fantes sterkt saksrelevante felter ut over dem som hittil hadde hatt effektiv innvirkning på beslutningsprosessene. Bl. a. kom søkelyset på det sosiologiske feltet. På flere av de allerede hydroelektrisk utbygde stedene syntes det bl. a. som resultatet hadde vært aksellerert fraflytting fra bygda. En del av kraftforsvarernes hovedargumentasjon hadde jo gått på at prosjektene skulle gi bygdene nytt og varig livsgrunnlag. Istedet virket det som om et anlegg (som har en varighet på både 10 og 15 år), absorberte hele bygdas menneskelige over-skuddsenergi, - energi som kunne vært satt inn på å reise varige småbedrifter. Dette skjer i en kriseperiode for norske bygder, hvor oppfinnsomhet og innsats i utbyggingen av næringsgrunnlaget ofte betyr et fortsatt være eller ikke være. Attpåtil synes det som om den del av bygdeungdommen som i 10 år arbeider på anlegget har meget vanskelig for å gå tilbake til den opprinnelige livsformen og et lavere nivå i pengefortjeneste pr. år enn hva anleggstiden kunne by.

På mange måter taper bygda livsgrunnlag istedetfor å bedre det, samtidig som de som flytter med anlegget eller til tettsteder, taper i livsstandard, om ikke også i ren materiell "leve-standard".

Det er i denne artikkelen ikke rom til å gå inn på detaljene i resonnementet, men det er allerede i den korte tid gruppen har eksistert blitt ganske fyldig utbygd. Vi er selvfølgelig også blitt sterkt klar over at forholdene varierer fra sted til sted, og at en god del nærmere undersøkelser står igjen for å bringe klarhet i bildet. På flere måter søker vi å bidra til en slik bred klargjøring. Det som imidlertid allerede er fullstendig klart, er at de argumenter på vegne av lokalsamfunnene som brukes til å forsvare vassdragsreguleringer er basert på et altfor snevert empirisk grunnlag, - et grunnlag som også ut fra det verdi-standpunkt planleggere og politikere synes å prioritere, ville føre til andre konklusjoner, om bredt anlagte undersøkelser ble gjennomført. Allerede nå synes indikasjonene sterke nok til å konkludere at også vedrørende de faktorer sosiologen (og sosialpsykologen) er interessert i, er regulering av en bygds vassdrag det mest konsekvensrike inngrep som det berørte lokalsamfunnet kan utsettes for.

For mange som arbeider innen gruppen, har etter hvert "tilbake til biologien" blitt et slags motto. Området er blitt relevant også for dem som startet bare med den intuisjon at store, uberørte naturrom er en mental livsnødvendighet.

I de senere år er det kommet en del litteratur, spesielt fra "zoo-sosiologer", psykiatere, evolusjonsteoretikere og byplanleggere som søker å underbygge påstander om at mennesket i sin relasjon til miljøet har mindre "slingringsmonn" enn før antatt. - Mennesket er kanskje mer elastisk i sin tilpasnings-evne enn andre dyr, men det finnes likevel grenser, dersom fysisk og mental helse skal bevares. Mennesket er med sin nåværende utrustning ikke forskjellig fra hulemennesket for 3/4 mill. år siden. Vi er nettopp blitt kastet inn i en epoke hvor et radikalt nytt miljø utvikler seg med ekspløsjonsfart. En del av de ovenfor nevnte skribentene mener det kan vise seg at vi rett og slett ikke greier neste trinn i utviklingen mot superurbaniseringen, - at våre byer bokstavelig talt vil ende som galehus. En del av de psykosomatiske forstyrrelser som registreres i dag, aggresjonstendenser osv., mener de kan begrunnes som symptomer på at en slik utvikling allerede er kommet langt. Hypotesene er vanskelige å bekrefte, men utsiktene er såpass dystre at det maner til sterk innsats for å bremse på utviklingen, i alle tilfelle i påvente av et grundigere studium av forholdet menneske - miljø enn hittil.

Gruppen har som en arbeidsoppgave satt seg fore å få en oversikt over de spredte undersøkelser av denne art som allerede er gjennomført i ulike land, og målet er å kunne henvise til noe annet enn intuitivt grunnlag for påstanden om at mennesket trenger adgang til uberørte "rom av en viss størrelse". Listen over relevant faglitteratur begynner faktisk allerede å anta en betydelig lengde.

Det er ikke her plass til å komme inn på stort mer av de arbeidsoppgaver gruppen har gitt seg i kast med. Det burde iallfall allerede av dette gå klart fram at f. eks. vassdragsregulering kan plasseres innenfor en langt videre horisont av vitale menneskelige interesser enn hva som har vært vanlig.

Om de fleste av de "nye" momentene vet vi ennå lite, - men på disse områdene skal det svært lite til for å vite mer enn "utbyggerne", - og å finne gode grunner til å be dem bremse på sin virksomhet.

Hovedoppgaven er først og fremst av kommunikasjonsmessig art. Gjennom naturfagsundervisning i skolen blir folk opplært til å betrakte grunnleggende påstander om vårt naturmiljø og vår egen posisjon i det som påstander om forlengst innvundne "facts", og til å mene at det dermed er lite eller intet mer å lære ved å studere ulike slag naturområder i original stand.

De som har lært dette vokser opp og blir industriledere, kraftutbyggere og politikere.

Holdningen til naturmiljøet ville vel bli en annen dersom undervisningen kom i samsvar med vitenskapens faktiske situasjon: Den at teoriene fremdeles er forholdsvis lett utskiftbare med alternativer. Teoretisk står vi på såpass usikker grunn, at en eliminasjon av enkelte typer forskningsobjekter innen det naturmangfoldet som er vår hovedkilde til viten om vårt livsgrunnlags utviklingshistorie (- og dermed framtidutsikter) kan vise seg å bety død eller liv på ett bestemt framtidig stadium.

Når det gjelder slike, kanskje livsviktige kunnskapskilder, er vårt land ennå rikt i forhold til mange høyteknifiserte industriland. Bremser vi kraftig på de irreversible og storstilte naturinngrepene nå, kan vi komme til å vinne på det senere - også snevert økonomisk!

Å bevare et rikt utvalg av vitenskapelige observasjonsområder av vital betydning har òg en folke-pedagogisk side, ved å bidra til en våken opinion overfor hva som gjøres med naturgrunnlaget, med-opplevende basert på økologisk årvåkenhet.

Også på denne brede fronten håper gruppen å være med på å yte et bidrag.

Kanskje kan en si at det (snm) har tatt på seg, munner ut i en alvorlig prøving av en ny holdning til naturen: Via mange veier søkes betingelsene å legges til rette for et eksperiment i opplevelse av mennesket som en uløselig del av naturhelheten. I en tid da mennesket ødelegger den økologiske balansen analogt med en kreftvekst, fremtrer et slikt eksperiment som tvingende nødvendig.

Som "eksperimentelt fokus" står del-gruppa som arbeider med å utvikle former for "direkte aksjon i naturen". Bare hvis eksperimentet lykkes, vil denne gruppa bli maksimalt effektiv.

Det var denne gruppa som planla miniatyrsamfunnet i Aurlandsdalen, i området der Grøna faller ut i Aurlandselva. Aksjonen skulle gå ut på å rett og slett leve på stedet, - å være opptatt av forskjellige natur-egne og naturbevarende aktiviteter som maskinene ville kunne stoppe bare ved å bryte seg inn. Poenget skulle være å vise at en annen livsform enn den herskende - en nærsynt og egosentrert materiell livsform - var mulig, og at der fantes mennesker som tok miljøtruslene alvorlig. Noe av målsettingen var å effektivisere kommunikasjon på et vitalt område - eller med andre ord: å framtinge demokrati på et område hvor det ikke fungerer.

Ikke minst viktig var det at handlingsformen ville medføre bevissthets-skjerpning også hos de aksjonerende: De ville skape eller avdekke en konfliktsituasjon som var egnet til å bringe de virksomme motsetninger i samfunnet fram i klarere lys. Men denne konflikt-skapingen er, vel å merke, ingen ting annet enn en "adekvat" reaksjon på et voldelig angrep mot det som for oss er en naturlig livsform og mot et miljø som

vi føler oss mer hjemme i enn i vår nedsoete byblokk. Samfunnet i Aurlandsdalen ble ikke bygd opp. Utviklingen i Eikesdal/Grytten-utbyggingen gjorde at aksjonen måtte settes inn mot maskinene (og bak dem: aluminiumsindustrien, politikere, planleggere, "eksperter") i Sandgrovbøtne i Eikesdalfjella.

I løpet av de to årene som (snm) har eksistert, har organisasjonen vokst og en rekke nye lokalgrupper er blitt dannet rundt omkring i landet. Dette er i samsvar med den vekt en legger på desentraliserte organisasjons- og arbeidsmåter. I dag finnes det (snm)-grupper i Oslo, Bergen, Trondheim, Molde, Alta, Tromsø, Brandbu, Notodden (under oppbygning) og i Eikesdal og Eresfjord (hvor fellesutvalget som ble opprettet under Mardøla-aksjonen i realiteten fungerer som en lokal (snm)-gruppe). En forsøker dessuten å knytte kontakt med miljøvern-grupper i utlandet, og har også samarbeid med en rekke innenlandske grupper og organisasjoner. - Blant annet samarbeider (snm) nært med Norges Naturvernforbund og deltar også i den samarbeidsringen mot storflyplass som nå er under oppbygging rundt Oslofjorden.

Et tegn på gruppenes autonomi og desentraliserte preg kan den kjenns-gjerning være at (snm) i Oslo og Bergen har vedtatt sine egne prinsipp-program. I Oslo har en nå ca. 140 medarbeidere, og en lang rekke del-grupper: arbeidsutvalg, redaksjonsutvalg, informasjonsgruppe, vassdrags/energi-gruppe, Oslomark-gruppe, samfunnsgruppe, bymiljø/storflyplass-gruppe, biologi/økologi-gruppe, Mardøla-utvalg, Træna-utvalg, Masi/Kautokeino-utvalg, ikkevoldsgruppe. Bergen er den nest-største gruppen, og har bl. a. grupper som arbeider med Vestlandsplanen, Hardangervidda, Mongstad, aluminiumsindustri m. m.

Sigmund Kvaløy/ JG